

Rola wychowania przedszkolnego w procesie kształtowania postaw społeczno-moralnych dziecka

Wychowanie społeczno-moralne w **przedszkolu** jest zarówno w teorii, jak i w praktyce integralnie związane z całokształtem działalności wychowawczej. Kształtowanie umiejętności społecznych jak i zachowań wśród dzieci odgrywa znaczącą rolę w ich późniejszym życiu. Dziecko w przedszkolu nawiązuje pierwsze interakcje ze swoimi rówieśnikami, poznaje określone zasady i normy obowiązujące w społeczeństwie. Tym samym przystosowuje się do nowego środowiska jakim jest przedszkole. W społeczności przedszkolnej zaspokaja potrzebę kontaktu z rówieśnikami, uczy się określonych form zachowań a także przestrzega określone zasady i reguły współpracy. W trakcie zabawy w określonej grupie osób uczy się panować nad swoimi emocjami, wyrażać i identyfikować własne potrzeby jak i uwzględniać potrzeby innych. Dlatego realizacja zadań skierowanych na kształcenie umiejętności społecznych wymaga zorganizowania określonych sytuacji wychowawczych.

Wraz z formalnym rozpoczęciem uczęszczania do przedszkola, które jest pierwszym intencjonalnie tworzonym środowiskiem, ważnym dla **rozwoju** i wychowania dziecka, zdecydowanie wzrasta liczba i różnicuje się charakter interakcji społecznych. Grupa przedszkolna staje się dla dziecka terenem zdobywania nowych doświadczeń, kompetencji i postaw społeczno-moralnych. Stwarza warunki dla przezwyciężenia charakterystycznego dla tego wieku egocentryzmu. Małe dzieci nie zawsze chętnie podporządkowują się normom **grupy**, a wartości takie jak: sympatia, współczucie, koleżeństwo kształtują się powoli, przeplatając z zachowaniami aspołecznymi typu: rywalizacja, zazdrość. W kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi dziecko zaczyna również poznawać samego siebie, zdawać sobie sprawę ze swoich możliwości, tworzyć sobie wyobrażenia o sobie samym i szukać swojego miejsca w społeczności. Obraz, który dziecko tworzy o sobie samym, staje się znaczącym regulatorem jego zachowania, częścią składową jego życiowej postawy, wpływa na jego stosunek do rzeczy, osób, jest dominującą cechą społeczno-moralnego rozwoju dziecka.

Dziecko przekraczając próg przedszkola, staje się członkiem grupy przedszkolnej, z czym wiążą się określone, nowe dla niego prawa i obowiązki. Rola "przedszkolaka" podejmowana jest przez dziecko najczęściej z konieczności i nie zawsze w zgodzie z jego własnymi potrzebami. Dotyczy to zwłaszcza dzieci 3-letnich, u których nie występuje jeszcze potrzeba nawiązywania kontaktów z rówieśnikami. Dla takiego dziecka początkowy okres pobytu w przedszkolu jest wyjątkowo trudny. Zadaniem nauczyciela jest stopniowe wprowadzanie dziecka w system norm regulujących współżycie w grupie, w taki sposób, aby doświadczenia dziecka, wyniesione z pierwszych kontaktów z rówieśnikami, miały charakter pozytywny. W przedszkolu każda sytuacja może posiadać określoną wartość wychowawczą ze względu na rozwój społeczno-moralny dziecka. Teren gromadzenia przez dziecko doświadczeń społeczno-moralnych, będących podstawą kształtowania się postaw, jest niezwykle rozległy. W praktyce oznacza to, że obszarem, na którym kształtujemy owe postawy, jest zarówno obszar edukacji umysłowej, estetycznej, jak też zdrowotnej.

Podstawową formą działalności małego dziecka jest zabawa, która staje się dla niego pierwszą szkołą wychowania społecznego i moralnego. Pozornie nie wymaga specjalnych zabiegów organizacyjnych poza zapewnieniem miejsca, czasu i odpowiednich zabawek lub innych przyborów. Gdy chodzi jednak o maksymalne jej wykorzystanie dla celów wychowania społeczno-moralnego, pewne kwestie z nią związane urastają do znacznej rangi. Doświadczenia wyniesione przez dzieci z działalności zabawowej mają charakter najtrwalszy. Szczególnie zabawy dzieci sześciolletnich są bogatym źródłem rozmaitych kontaktów społecznych z tego względu, iż znajdują się one w najwyższym stadium swego

rozwoju, wykazując cechy zespołowości. Są to więc zabawy grupowe, podczas których dzieci układają swoje wzajemne stosunki, dzielą się między sobą rolami, wyznaczają zadania, tworzą zatem własną, specyficzną dla siebie "społeczność". Zabawa zespołowa jest także z tego powodu wartościowym środkiem uspołeczniania dzieci, gdyż uczy je wspólnego dążenia do pewnego celu, sprzyja nawiązywaniu pierwszych przyjaźni między dziećmi, uczy uzgadniania między sobą różnych czynności, przyzwyczajają do postępowania zgodnie z ustalonymi zasadami. W zespołowych zabawach konstrukcyjnych dziecko podporządkowuje się wyznaczonym i pożądanym społecznie sposobom postępowania, odczuwa radość wspólnego tworzenia. W dążeniu do ukończenia zaplanowanej budowy, pokonuje trudności, ćwiczy swoją wytrwałość. Dziecko uczy się także rozumieć sens ludzkiej **pracy**, gdyż czynności swoje traktuje bardzo poważnie i dalekie jest od niszczenia swego wytworu. W zabawach tych, istotny dla uspołecznienia dzieci jest fakt wspólnego i zgodnego korzystania z materiału konstrukcyjnego. Zabawy konstrukcyjne ze współdziałaniem występują jednak dopiero wśród dzieci 5-6 letnich.

Dzieci młodsze 3-4 letnie nie biorą przeważnie udziału we wspólnej zabawie tego rodzaju, jeśli bawią się koło siebie, to brak w tej zabawie współdziałania.

Obok zabaw konstrukcyjnych duże możliwości w zakresie rozwoju postaw społeczno-moralnych stwarzają również zabawy tematyczne. Dziecko przyjmując na siebie pewne role (w zabawach typu: "W sklep", "U lekarza", "W dom") i naśladowując pracę ludzi dorosłych, ich zwyczaje, formy zachowania, uczy się przestrzegania aprobowanych społecznie form i kultury współżycia, utrwała jednocześnie wiadomości o życiu i pracy ludzi.

Każda zabawa wymaga stworzenia odpowiednich warunków. Zabawki, narzędzia, materiały służące do zabawy mają swoje wyznaczone miejsce, na które powinno się je odłożyć po skończonej zabawie. Sprzątając swoje miejsce pracy lub zabawy dziecko uczy się poczucia odpowiedzialności za wspólną własność, za czystość, ład i estetykę otoczenia. Taką postawę można również kształtować poprzez prace samoobsługowe i użyteczne podejmowane przez dzieci. Czynności samoobsługowe zajmują wiele miejsca w życiu grupy dziecięcej. Dziecko musi ubrać się, umyć, nakryć do stołu, posprzątać po sobie. Wszystkie te czynności stwarzają równocześnie wiele okazji współdziałania i spieszenia z pomocą. Ta pomoc i gotowość współdziałania następuje często samorzutnie.

Specyficznym rodzajem prac o charakterze samoobsługowym, ale wykonywanym już w sposób świadomy, nie tylko dla siebie, lecz jakoby "w imieniu całej grupy", są dyżury. Można je określić jako "swoistą szkołę obowiązków". Dyżur w przedszkolu uczy samodzielności, rzetelności i samokontroli.

Doskonałą formą stymulowania postaw prospołecznych dzieci w wieku przedszkolnym stanowią kontakty okolicznościowe, jako spontaniczne i niewymuszone oddziaływanie na dziecko. Stanowią one ważną, choć nie zawsze docenianą formę pracy wychowawczo-dydaktycznej. Może dzieje się tak, dlatego, iż nauczycielowi trudno jest odpowiednio wykorzystać wszystkie spontanicznie nadarzające się okazje i sytuacje. Tego, co się akurat zdarzy danego dnia w przedszkolu, nie jest w stanie przewidzieć i zaplanować nikt. Kontakty okolicznościowe mają głównie charakter indywidualny, dostosowany do możliwości społecznych i poznawczych poszczególnych dzieci. Znakomicie nadają się do bliższego poznawania dzieci i zdobywania ich zaufania, a przez to przyczyniają się do większej efektywności naszych oddziaływań wychowawczych.

W procesie kształcenia postaw społeczno-moralnych dzieci nauczyciel zobowiązany jest do stwarzania takich sytuacji wychowawczych, które zachęcają do opiekowania się innymi ludźmi, a także innymi istotami żywymi. Sytuacje te posłużą do rozwijania wrażliwości dziecka na cierpienie, ból, samotność ludzi bądź zwierząt potrzebujących pomocy.

Czynności, które dziecko będzie podejmowało na rzecz określonych osób, mające na względzie ich dobre imię, zdrowie, majątek, życie, oparte są w znacznej mierze na zjawisku empatii, a więc zdolności wczuwania się w stany psychiczne innych ludzi, rozumienia ich i współodczuwania z nimi. Okazją do wywołania takiego właśnie nastawienia u dzieci i budowania systemu wartości dziecięcej jest kontakt dziecka z literaturą. Baśń, opowiadanie, wiersz, oddziałują emocjonalnie na dziecko, torują drogę przeżyciom moralnym, pogłębiają jego wrażliwość nigdzie, bowiem tak dobitnie nie jest postawiony problem dobra i zła.

Dobroć, pracowitość, odwaga, a obok tego chciwość, skąpstwo, tchórzostwo i lenistwo przedstawione w dramatycznej akcji wzruszają dziecko do głębi i każą mu stanąć po stronie pozytywnych wartości moralnych. Dostarczane przykłady postaw społeczno-moralnych ludzi, wzięte z literatury pozwalają na porównanie postaci fikcyjnych, ich emocji, sposobu postępowania z własnymi przeżyciami.

W kształtowaniu właściwych postaw społeczno-moralnych dziecka podkreślić należy niebagatelną rolę nauczycieli wychowania przedszkolnego. To właśnie nauczyciel stanowi dla dziecka wzór osobowościowy, wykorzystuje różne sytuacje do dokonywania przez dziecko wyborów, uczy odpowiedzialności za ich konsekwencje, jest przewodnikiem po świecie baśni. Nauczyciel pomaga także w dokonywaniu przez dziecko oceny zachowań i zjawisk oraz wyciąganiu wniosków. Dzięki temu dziecko uczy się właściwej hierarchii wartości moralnych, właściwej orientacji etycznej, poznaje wartości życia ludzkiego, swoje miejsce w rodzinie i środowisku. Tylko oddziaływania wychowawcze podejmowane przez nauczycieli, którzy sami kierują się w życiu i pracy zawodowej zasadami moralnymi, prawdą i dobrem, przyniosą efekty w postaci właściwych postaw społeczno-moralnych dzieci i przygotowania ich do aktywnego uczestniczenia we wszystkich dziedzinach życia.

Bibliografia:

1. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., (2003) Jak przebiega proces uczenia się dzieci (część I), Wychowanie w Przedszkolu, 1.
2. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., (2003) Jak przebiega proces uczenia się dzieci (część II), Wychowanie w Przedszkolu, 2.
3. Kwiatowska M., red. (1985) Podstawy pedagogiki przedszkolnej, Warszawa, WSiP.
4. Prus-Wiśniewska H., (1986) Zabawa konstrukcyjna a umiejętność współdziałania z rówieśnikami, Wychowanie w Przedszkolu, 4.
5. Walczyna J., (1980) Kształtowanie postaw społeczno-moralnych dzieci w wieku przedszkolnym, Warszawa, WSiP.

Naucz.E.Bryła